

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Доведено, що поряд із меншою інвестиційною привабливістю сільського господарства, порівняно із будівництвом, промисловістю, торгівлею тощо, аграрна галузь, відіграючи особливу роль у житті держави, потребує спеціальних механізмів поліпшення залучення інвестицій. Запропоновано два напрями формування інвестиційної привабливості галузі: 1) підвищення прибутковості аграрного виробництва та 2) заохочувальні заходи (безкоштовне виділення землі, податкові "канікули", створення спеціальних аграрних інвестиційних фондів, співучасть держави в інвестиційних проектах).

Постановка проблеми

Вирішальним чинником економічної політики, що формує ефективність виробництва, можливість його відтворення та розширення, розв'язання організаційно-економічних та соціальних проблем тощо, є інвестиційна діяльність. Надходження інвестицій, зокрема, для розвитку агропромислового комплексу та його основної складової – сільського господарства, поліпшує стан і результативність господарської діяльності, сприяє залученню інноваційних технологій, поліпшенню конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, зростанню ефективності використання ресурсів і, як наслідок, насиченості внутрішнього ринку високоякісним продовольством нарощуванню експортного потенціалу, налагодженню зв'язків між господарюючими суб'єктами тощо. Поряд з цим, через специфічність сільськогосподарського виробництва (високі ризики через суттєву залежність від природно-кліматичних і погодних умов, умов транспортування, зберігання продукції, низька дохідність, тривалий час окупності тощо) галузь не є інвестиційно-привабливою поряд із такими галузями, як промисловість, транспорт й зв'язок, торгівля, що потребує пошуку та наукового обґрунтування шляхів розв'язання цієї проблеми [1].

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання

У науковій літературі аграрно-економічного спрямування проблемі інвестиційного забезпечення, залучення інвестицій для потреб сільськогосподарського виробництва приділяється належна увага. Напрямами досліджень відомих вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів є, насамперед, виявлення найважливіших причин, що гальмують надходження інвестицій у

сільське господарство, аналіз та оцінка джерел й об'єктів інвестування, інвестиційного клімату, практичного досвіду організації формування інвестиційного портфелю [2–6]. Аналіз ситуації свідчить, що актуальність вирішення поставленої проблеми не знизилася, оскільки задача стабільного та повноцінного фінансового забезпечення сільського господарства залишається до кінця не розв'язаною і, більше того, її практична цінність зросла в умовах економічної кризи сьогодення.

Метою статті є аналіз стану інвестиційних процесів в аграрній сфері України, обґрунтування напрямів формування інвестиційної привабливості сільського господарства з подальшим формулюванням висновків на перспективу.

Об'єкт та методика досліджень

Об'єктом дослідження прийнято процес залучення інвестицій у сільське господарство України. Методологічною основою був діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення економічних явищ. У статті застосовані кілька типових методів досліджень економіки сільського господарства. Так, *статистико-економічний метод* застосовувався для вивчення явищ, процесів, фактів та виявлення тенденцій й закономірностей розвитку. Це дало змогу встановити кількісний вплив окремих факторів на досліджуваний результат, виявити головні чинники, що зумовлюють зміни у перебігу економічних процесів. *Монографічний метод* використовувався для вивчення окремих явищ, процесів та виявлення причинно-наслідкових зв'язків їх розвитку. Він виявився корисним при проведенні окремих спостережень, вибраних як об'єкт дослідження. *Балансовий метод* став у нагоді при аналізі економічних показників на різних рівнях з метою встановлення пропорційності їх розвитку і своєчасного виявлення диспропорцій. І, нарешті, *розрахунково-конструктивний метод* дозволив здійснити прогнозування економічних процесів розвитку та намітити перспективи подальших досліджень.

Результати досліджень

Аналіз сучасного стану сільського господарства України свідчить про те, що без потужних інвестицій у цю сферу провести реформування галузі та вивести її на прийнятний рівень розвитку не вдасться [3]. В Україні є достатні можливості для того, щоб вже у 2015 р. досягти достатньо високих значень інвестиційного індикатора (у порівнянних цінах), який у 2010 р. дорівнював 48, а у 2011 р. – 63%. Для цього, потрібно підвищити середньорічні темпи приросту інвестицій в основний капітал до 10–12 % проти 5,5 % у середньому за 2006–2010 рр. За розрахунками, на 1 грн інвестицій в основний капітал сільського господарства у 2011–2015 рр. і 2016–2020 рр. можна отримати, відповідно, 1,71 і 1,51 грн приросту валової продукції галузі [3]. Проте аграрний сектор залишається менш інвестиційнопривабливим поряд із більш високорентабельними галузями

народного господарства, серед яких промисловість, транспорт та зв'язок, торгівля (табл. 1).

Таблиця 1. Обсяги інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності

Показник	Роки						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Всього, млн грн	93096	125254	188486	233081	151777	171092	238175
1	2	3	4	5	6	7	8
у т.ч., у % до загального підсумку сільське господарство, мисливство, лісове господарство	5,4	5,8	5,1	7,2	6,2	7,2	7,7
промисловість	37,6	35,8	34,1	32,9	38,0	34,2	36,2
діяльність транспорту та зв'язку	18,1	16,2	16,8	14,0	16,2	17,0	16,5

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8
торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	8,2	9,3	9,4	10,6	9,3	6,9	7,3
будівництво	5,3	5,0	4,8	5,3	3,5	2,9	3,6
діяльність готелів та ресторанів	1,6	1,2	1,4	1,4	1,7	1,8	2,1
інші види економічної діяльності	23,8	26,7	28,4	28,6	25,1	30,0	26,6

Джерело: за даними Державної служби статистики України [7].

Обсяги інвестицій на формування основних засобів у сільському господарстві зменшувалися з початку 90-х років, тенденція до їх зростання намітилася лише з 2001 р. і в останні роки у сільському господарстві держави характеризується активізацією інвестиційних процесів. Так, у 2011 р. за рахунок усіх джерел фінансування було освоєно 18 млрд грн інвестицій в основний капітал, що, у перерахунку у постійних цінах 2010 р., на 32 % більше порівняно з попереднім роком (табл. 2). Водночас, існуючий рівень капіталовкладень в аграрний сектор допомагає лише утримати його "на плаву", але в цілому – далекий від бажаного та не відповідає потребі сільськогосподарських товаровиробників для оновлення основних засобів.

Таблиця 2. Основні засоби та інвестиції в основний капітал сільського господарства

Показник		Роки						
		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Основні засоби в економіці сільського господарства	млн грн. (на початок року)	75447	76034	75511	69749	95880	103187	113388
	% до загального підсумку	6,6	6,0	4,8	3,4	3,0	2,6	1,7
Обсяг інвестицій в основний капітал сільського господарства	у фактичних цінах, млн грн	4905	7190	9338	16682	9295	12106	17981
	% до попереднього року	126,0	134,5	118,2	143,2	49,9	116,4	132,0

Джерело: за даними Державної служби статистики України [7].

У структурі джерел фінансування інвестицій у сільське господарство дві третини займають власні кошти товаровиробників і понад 25 % – кредити комерційних банків та інших фінансових інвесторів. Однак, цих ресурсів не вистачає для виведення сільського господарства на рівень, достатній для того, щоб Україна могла повністю забезпечити свою продовольчу безпеку, наповнити власний внутрішній ринок сільськогосподарськими продуктами необхідного обсягу, асортименту та якості, а також забезпечити належний експортний потенціал для виходу на зовнішні ринки.

Найбільш привабливою формою залучення інвестицій для сільськогосподарських формувань є створення спільних підприємств і стратегічних альянсів. Також, одним із джерел залучення інвестицій є отримання кредитів за двосторонніми домовленостями з іноземними фінансовими інвесторами. Динаміка прямих іноземних інвестицій в Україну за основними видами економічної діяльності наведена у табл. 3.

Таблиця 3. Прямі іноземні інвестиції в Україну за видами економічної діяльності

Показник	Роки						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Прямі іноземні інвестиції всього, млн дол. США	9047,0	16890,0	21607,3	29542,7	35616,4	40053,0	44806,0
з них, у % до загального підсумку							
сільське господарство	2,5	1,8	1,9	1,9	2,3	2,0	1,9
промисловість	42,7	30,6	28,3	42,1	35,0	33,1	31,3
діяльність	7,3	4,8	4,5	4,8	4,4	4,1	3,8

транспорту та зв'язку							
торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	18,3	11,6	12,2	10,4	10,4	10,8	10,7
будівництво	3,1	3,0	3,9	5,5	5,4	5,5	5,2

Джерело: за даними Державної служби статистики України [7].

Причини такої ситуації викликані низкою суб'єктивних та об'єктивних чинників: ризиковим характером сільськогосподарської діяльності, низькою рентабельністю виробництва, тривалим часом окупності та низькою ліквідністю капіталовкладень, зношеністю основних фондів та відсутністю умов для їх відтворення тощо.

Залучення інвестицій у сільське господарство реалізується різними механізмами, котрі підвищують інвестиційну привабливість аграрного сектора. Один з них – гарантування прибутковості сільськогосподарських виробників, що успішно впроваджене у більшості країн ЄС і включає систему заходів для підтримки гарантованої прибутковості виробництва: податкову політику, страхування від неврожаю, контроль оптово-роздрібною політики тощо. Реалізація цих механізмів потребує низки заходів на державному рівні, у першу чергу, законодавчо-нормативного характеру, а саме:

створення страхових фондів для компенсування втрат від неврожаю та стихійного лиха;

створення кредитних фондів (спілок) та відповідних механізмів кредитування, спрямованих, перш за все, на розвиток й підтримку малих господарств та господарств, що займаються ризиковими видами виробництва;

гнучкої податкової політики, котра заохочує розвиток господарств, особливо малих;

контролю оптово-роздрібною торгівлі.

Інша група заходів – заохочення прямих інвестицій у сільськогосподарське виробництво:

виділення землі сільськогосподарським підприємствам – бажано безкоштовно або за мінімальну плату;

надання регіонам більшої свободи при вирішенні питань розвитку сільського господарства;

гнучка податкова політика, включаючи податкові “канікули”;

створення спеціальних аграрних інвестиційних фондів;

співучасть держави в інвестиційних проектах, у першу чергу, страхування інвестицій.

Основні засади державної політики у вищезазначених питаннях регулює закон “Про державну підтримку сільського господарства України”, який визначає основи державної політики у бюджетній, кредитній, ціновій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення [8]. Водночас, практика свідчить, що цей закон не є універсальним і ефективним засобом правового забезпечення вирішення існуючих проблем сільського господарства. Цим викликане внесення більше десяти змін до цього закону від моменту його прийняття у 2004 р., у тому числі і останні зміни за ініціативи Уряду в листопаді 2012 р. [9]. Закон України “Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою” регулює відносини у сфері страхування сільськогосподарської продукції, що здійснюється за державної підтримки, з метою захисту майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників та забезпечення стабільності виробництва у сільському господарстві [9]. Проте, багато статей цих та інших законів (наприклад, Закон України “Про особисте селянське господарство”) не мають реального “наповнення”, потребуючи створення додаткових законодавчих або нормативних актів та/або відповідних органів для контролю їх виконання. У контексті даної статті основною вадою даних законів є те, що у них не приділено належної уваги питанню інвестицій в аграрний сектор. Інвестиціям приділена достатня увага у проекті Закону України “Про сільське господарство”, який покищо тільки проходить обговорення зацікавленими сторонами. Варто зауважити, що у цьому законі практично всі пропозиції щодо залучення інвестицій в аграрний сектор передбачають ту чи іншу участь держави – контроль процесу, координацію, допомогу, страхування тощо [11].

Висновки

Інвестиційні ресурси у тих об’ємах, які мають місце у сфері сільського господарства України, не забезпечують необхідного розвитку галузі, зокрема розширеного відтворення виробництва, для більшості господарств основним джерелом інвестицій є їхні власні кошти. Це призводить до того, що матеріально-технічна база господарств перебуває у незадовільному стані і, як наслідок, більшість сільськогосподарських підприємств є збитковими. Такий стан потребує пошуку нових шляхів інвестування та залучення фінансових ресурсів з різних джерел.

Сфера інвестиційної підтримки аграрного сектора економіки України потребує додаткової уваги як від держави, так і від усіх сторін, зацікавлених у динамічному розвитку сільського господарства. Аграрна галузь України має великий потенціал для розвитку і за належної підтримки може стати однією з основ подальшого розвитку держави та зміцнення її економічної безпеки.

Перспективи подальших досліджень

Першим головним напрямком є вивчення стану інвестиційних процесів в окремих галузях сільського господарства України, виявлення найбільш привабливих, з точки зору інвесторів, ділянок та дослідження конкретних причин “привабливості”. Другий основний напрямок – виявлення потенційних інвесторів та дослідження основних чинників, які впливають на заохочення процесу інвестицій. Третій напрямок – дослідження розвитку законодавчої бази, що обслуговує інвестиційні процеси в аграрному секторі. І, нарешті, четвертий – роль і участь держави у підтримці та заохоченні інвестиційних процесів в аграрній галузі та підвищенні інвестиційної привабливості останньої.

Література

1. *Гринчак О. В.* Особливості управління сільськогосподарським виробництвом / *О. В. Гринчак, О. Х. Давлетханова, Я. Л. Миколайчук* // Зб. наук. пр. Уманського НУС. – Умань : УНУС. – 2012. – Вип. 78. – Ч. 2 : Економіка. – С. 198–203.
2. *Дем'яненко М. Я.* Державна підтримка як фактор забезпечення конкурентоспроможного аграрного виробництва / *М. Я. Дем'яненко* // Економіка АПК. – 2009. – № 9. – С. 3–9.
3. *Кісіль М. І.* Стратегічні напрями інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства / *М. І. Кісіль* // Економіка АПК. – 2012. – № 9. – С. 36–39.
4. *Струць М.* Шляхи інвестування нерезидентами в українське сільське господарство // Юридична газета. – 2012. – 19 червня (№ 25).
5. Управління комплексним розвитком агропромислового виробництва і сільських територій: монографія / *П. Т. Саблук, М. Ф. Кропивко, М. М. Кропивко* та ін. за ред. *П. Т. Саблука, М. Ф. Кропивко* // . – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 450 с.
6. *Щурик М. В.* Пріоритетність та особливості джерел інвестування аграрного сектора Карпатського макрорегіону / *М. В. Щурик* // Зб. наук. пр. Буковинського університету. – Чернівці : ПВНЗ Буковинський університет. – 2012. – Вип. 8: «Економічні науки». – С.45–64.
7. Сільське господарство України. Статистичний збірник [Електронний ресурс]. – К. : Державна служба статистики України, 2009–2012. – доступ до ресурсу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. Закон України “Про державну підтримку сільського господарства України” від 24.06.2004 р., № 1877-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>
9. В уряді вирішили змінити закон про підтримку сільського господарства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://newsme.com.ua/ua/business/economic/1574658/>
10. Закон України “Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою” від 09.02.2012 №4391-VI [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4391-17>

11. Проект Закону України “Про сільське господарство” [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://auu.org.ua/index.php?id=197&PHPSESSID=c3af778165b6e88c9abe0ef3c4dd70db>
